

Agatha Christie

**DESET
MALÝCH
ČERNOUŠKŮ**

Agatha Christie

**DESET
MALÝCH
ČERNOUŠKŮ**

Detektivní hra o dvou dílech

Překlad: Alena Bernášková

Režie: Karel Brynda

Scéna: zasloužilý umělec Vladimír Šrámek

Kostýmy: Eliška Zapletalová

Dramaturg: Ladislav Slíva

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ

NOSITEL ŘÁDU PRÁCE

OSOBY A OBSAZENÍ

Rogers	Arnošt Borovec
Naracot	Jiří Sedláček
Paní Rogersová	Irena Rozsypalová
Věra Claythornová	Eva Režnarová
Filip Lombard	Jan Fišar
Anthony Marston	Milan Kačmarčík
William Blore	Stanislav Malý
Generál Mackenzie	Přemysl Matoušek
Emily Brentová	Eva Kaplerová
Sir Lawrence Wargrave	František Šec
Dr. Armstrong	Stanislav Šárský
Představení řídí: Miroslav Bílek	Text sleduje: Blanka Švancarová

Premiéra v sobotu 14. května 1988 v Divadle Zdeňka Nejedlého

PRVNÍ DÁMA ZLOČINU

Agatha Millerová se narodila v říjnu 1890 v městečku Torquay v jihozápadní Anglii (hrabství Devonshire) v prostředí high middle class, vyšší střední třídy.

Podle moderních měřítek by můj tatínek pravděpodobně neobstál. Byl lenoch. Žil v dobách příjmů z majetku, a když jste měli příjem z majetku, nepracovali jste. Ani se to od vás nečekalo. Mám vážné podezření, že by se můj tatínek u nějaké práce tak jako tak příliš neosvědčil.

Každé ráno odcházel z našeho domu v Torquay a odebíral se do svého klubu. Drožkou pak přijížděl na oběd, po poledni se vracel do klubu, celé odpoledne hrál whist a dostavoval se domů, když byl čas převléknout se k večeri. Během sezóny trávil dny v kriketovém klubu, jehož byl předsedou. Občas také organizoval ochotnické divadlo. Měl obrovskou spoustu přátel a nesmírně rád je hostil. . .

Maminku považovali za pokrokovou, že poslala svou dceru do internátní školy, a tatínka za velkomyslného, že to dovolil. Ale maminka měla zalíbení v nových experimentech.

Sama experimentovala hlavně v náboženství. Měla dar modlit se a rozjímat, ale při její vroucí víře a zbožnosti pro ni bylo obtížné vybrat si odpovídající způsob bohoslužby. Můj trpělivý otec se nechal vodit hned na jeden, hned na jiný typ bohoslužeb.

Maminka byla málem přijata do římskokatolické církve, couvla však, že bude unitářkou (důsledkem toho nebyl můj bratr vůbec pokřtěn), poté se stala nadšenou teosofkou, po krátkém, ale živém zájmu o učení Zarathustry se k tatínkovu nemalému ulehčení vrátila do bezpečného přístavu anglikánské církve.

Ta zmínka o dceři a škole se ovšem týkala Agathiny starší sestry Madge, nikoli Agathy samotné.

Maminka, jež dříve hořela nadšením pro vzdělanost dívek, mezitím, což bylo pro ni příznačné, se přiklonila k opačnému názoru. Žádnému dítěti se nemá dovolit číst, dokud mu není osm let; je to lepší pro oči i pro mozek.

*V tomto směru se však věci podle jejího plánu nevyvíjely. Když mi někdo přečetl pohádku a mně se líbila, poprosila jsem o knihu a prohlížela si stránky, které, zprvu bez významu, postupně začínaly dávat smysl. Když jsme byly s chůvou venku, vyptávala jsem se na slova nad obchody nebo na plakátech. Výsledek byl ten, že jsem jednoho dne zjistila, že si sama docela úspěšně čtu v knížce s titulem *Anděl lásky*. Začala jsem ji předčítat nahlas chůvě.*

„Je mi líto, milostpaní“, řekla den nato chůvinka mamince omluvně, „ale slečna Agatha už umí číst.“

Maminka byla velice zarmoucená, ale co naplat.

V roce 1902 zemřel Agathin otec.

Vykonavatel tatínkovy závěti, Američan Auguste Montant, přijel z New Yorku a zdržel se u nás týden. Řekl mamince otevřeně, že tatínkovy záležitosti jsou v hrozném stavu, že mu advokáti i další lidé, kteří se tvářili, jako by jednali v jeho zájmu, radili naprosto špatně. Spousta peněz se zbytečně vyhodila. Bude lepší, říkal, značné části majetku se vůbec vzdát, aby se ušetřilo na daních. Zbývající příjem bude velice nízký.

To, co zůstalo, zaručovalo ovšem stále ještě rodině živobytí, byť mnohem skromnější. Hmotnou úlevu přinesl rodině nástup bratra Montyho do vojenské služby a sňatek sestry Madge. Z Agathy však byla již malá slečna, vzdělávaná podle tehdejších zvyklostí v různých kursech — tance, zpěvu, ručních prací, jazyků a vedení domácnosti.

O mně se vždycky soudilo, že jsem „ta pomalá“. Maminka i sestra reagovaly na všechno neobyčejně rychle — nikdy jsem jim nestačila. Také se mi velmi špatně mluvilo. Vždycky mi dělalo potíže najít ta správná slova pro to, co jsem chtěla říci. „Agatha je tak strašně p o m a l á“, slyšela jsem vždycky. Měly docela pravdu, věděla jsem to a souhlasila s tím. Smířila jsem se s tím, že budu navždycky „pomalá“. Teprve když mi bylo přes dvacet, zjistila jsem, že se v naší

rodině uplatňovala neobyčejně vysoká měřítka a že jsem vlastně stejně rychlá nebo dokonce rychlejší než průměrné dívky. S vyjadřováním budu mít asi potíže vždycky. Pravděpodobně je to jedna z příčin, proč se ze mne stala spisovatelka. . . .

Já sama jsem žádné ambice neměla. Věděla jsem, že nejsem na nic zvlášť šikovná. Tenis a kriket jsem hrávala ráda, ale nikdy jsem nehrála opravdu dobře. Oč zajímavěji by to znělo, kdybych mohla říkat, že jsem odjakživa toužila stát se spisovatelkou a byla odhodlána jednou vyniknout, ale upřímně řečeno mě nikdy nic takového ani nenapadlo.

Dilem náhody jsem skutečně vyšla tiskem, když mi bylo jedenáct. Stalo se to asi takto. V Ealingu se zaváděly tramvaje a místní veřejné mínění se okamžitě rozběsnilo. Pro Ealing to bylo cosi neslýchaného; taková vznešená rezidenční čtvrť, s takovými širokými ulicemi, s tak krásnými domy — a mají přes ni sem tam řinčet t r a m v a j e ! Kdo pronesl slovo pokrok, byl ukřičen. Všichni posílali dopisy do novin, místnímu poslanci, kdekomu, na koho je jen napadlo, že by se mohli obrátit. Tramvaje jsou sprosté — dělají rámus — všichni to odnesou na zdraví.

Navzdory všemu se tramvaje zavedly, a nastal pláč a skřípění zubů — a Agatha publikovala svůj první literární výtvar, což byla báseň napsaná v den zahájení tramvajového provozu. Měla čtyři sloky a babi přiměla jednoho ze svých starých pánů, galantního tělesného strážce generálů, podplukovníků a admirálů, aby zašel do redakce místních novin a nabídl to k otisknutí. Stalo se — a já si dosud pamatuji první sloku:

Už jedou první tramvaje
ve vsi své slavné kráse,
vše klape, však než skončil den,
je po parádě zase.

Byla jsem hrdá, že jsem vyšla tiskem, ale nemohu říci, že bych byla začala pomýšlet na literární dráhu. Po pravdě jsem pomýšlela na jedinou věc. — na šťastné manželství.

Před vypuknutím první světové války se Agatha Millerová seznámila s mladým, ambiciózním, ale nepřilíš majetným důstojníkem Archibaldem Christiem. V prvním válečném roce se za něho provdala. Její manžel bojoval celou válku ve Francii a Agatha Christie po absolvování zdravotnického kursu pracovala nejdříve jako ošetřovatelka ve vojenské nemocnici a pak v lékárně.

Na myšlenku napsat detektivku jsem poprvé připadla v době, kdy jsem pracovala ve výdejně lékárně. Na rozdíl od ošetřování raněných, kdy bylo pořád co dělat, střídaly se při přípravě léků chvíle volna a chvíle usilovné práce. Někdy jsem byla celé odpoledne ve službě sama a neměla na práci celkem nic, jen posedávat. Když se člověk postaral, aby byly v zásobě nachystané lékovky, mohl si dělat, co chtěl, jenom ne odejít z lékárny. Začala jsem rozvažovat, jaký typ detektivky bych mohla napsat. Protože jsem byla obklopena jedy, bylo celkem přirozené, že jsem si vybrala způsob smrti otrávením . . .

Během čtrnáctidenní dovolené jsem dopsala druhou polovinu knihy. Potom jsem si to nechala od někoho pořádně na stroji přepsat, a když jsem dospěla k závěru, že už s tím víc nesvedu, poslala jsem to do nakladatelství — Hodder a Stoughton —, a to mi rukopis vrátilo. Bylo to jasné odmítnutí, beze všech kudrlinek. Nepřekvapilo mě to — nečekala jsem úspěch —, ale obratem jsem rukopis vyexpedovala k jinému vydavateli . . .

Nakladatelství The Bodley Head, John Lane, nedlouho předtím vydalo pár detektivních příběhů — byl to u nich nový typ edice —, tak jsem si řekla, že bych to u nich mohla taky zkusit. Poslala jsem jim rukopis a nadobro na něj zapomněla.

Záhadná událost ve styleském sídle, první detektivní román Agathy Christie, v němž se poprvé objevil onen znamenitý a posléze světově proslulý chytrý mužiček Hercule Poirot, byl napsán v r. 1915, ale vyšel až v r. 1920 a okamžitě získal své autorce jméno.

Jednoho dne mi přišel dopis. Otevřela jsem ho úplně bezmyšlenkovitě a zprvu četla, aniž bych vnímala. Byl od Johna Lanea, šéfa The Bodley Head, a obsahoval prosbu, abych se v nakladatelství zastavila v souvislosti s rukopisem Záhadná událost ve styleském sídle, který jsem jim poslala.

Tou dobou už musel být v nakladatelství bezmála dva roky. Vydala jsem se na navrženou schůzku plna naděje. Nakonec se jim to trochu líbit musí, jinak by mne nezvali. Uvedli mě do kanceláře Johna Lanea a on povstal, aby mne uvítal; malý člověk s bílým plnovousem, vypadající spíše jako nějaký alžbětinec. Všude kolem byly samé obrazy.

Odložil jeden dost umouněný portrét stranou a já jsem se posadila.

Potom začal mluvit o rukopisu. Někteří jeho lektori, pravil, jej považují za slibný; dalo by se z něho něco udělat. Ale bylo by třeba provést podstatné změny.

Potom se rozhovořil o obchodním hledisku a zdůraznil, jaké je to pro nakladatele riziko, vydat román od nové a neznámé spisovatelky, a jak málo na tom patrně vydělá. Nakonec vytáhl ze zásuvky stolu smlouvu a vyzval mě, abych ji podepsala.

Nebyla jsem v stavu studovat smlouvy anebo vůbec o nich přemýšlet. Vydá mou knihu. Byla bych podepsala cokoli. Z této smlouvy vyplývalo, že dokud se neprodají první dva tisíce výtisků, nedostanu zapláceno nic — potom se mi vyplatí malý honorář. V případě otiskování jako seriálu nebo dramatizace náleží polovina práv nakladateli. Na tom všem mi celkem nezáleželo — hlavní bylo, že ta kniha v y j d e.

Ani jsem si nepovšimla, že ve smlouvě je klauzule, podle níž se zavazuji nabídnout nakladatelství pět svých dalších románů za honorář jen o málo vyšší. S nadšením jsem podepsala.

A tak se stalo, že jsem nastoupila svou dlouhou dráhu.

V r. 1929 se rozešla se svým prvním manželem a následujícího roku si vzala o několik let mladšího klasického archeologa Maxe Mallowana. Ale to už byla slavnou spisovatelkou. Kromě románů s Herculem Poirotem se proslavila díly s dalšími sympatickými postavkami detektivů. V románu Tajný protivník v r. 1922 uvedla „na scénou“ dvojici detektivů-manželů (Tommy Beresford a jeho žena Pentlička). Ve Vraždě na faře se v r. 1930 poprvé objevila slečna Marpleová a konečně v r. 1934 pan Quin (ve sbírce povídek Záhadný pan Quin) a Parker Pyne.

V r. 1939 byl napsán román Deset malých černoušků.

Napsala jsem knihu Deset malých černoušků, protože napsat ji bylo tak těžké, že mě ten nápad fascinoval. Deset lidí mělo zemřít, aniž by to začalo být směšné a aniž by bylo jasné, kdo je vrah. Napsala jsem tu knihu po příšerně složitém promyšlení a měla jsem radost, co jsem z toho udělala.

Kniha měla dobrý čtenářský i kritický ohlas, ale komu se líbila nejvíc, jsem byla já sama, protože jsem lépe než kterýkoli kritik věděla, jak to bylo těžké.

A teď jsem učinila další krok. Napadlo mě, že by bylo úžasné zkusit, jestli bych to dokázala zdramatizovat. Na první pohled se to zdálo nemožné, protože by neměl kdo celou historii vyprávět, takže mi nezbude než do jisté míry provést změny.

Napsala jsem tu hru. Valná naděje se jí nedávala. „Neproveditelné“, zněl ortel. Charlesu Cochranovi se však nesmírně zalíbila. Dělal, co mohl, aby se uvedla, ale bohužel se mu nepodařilo své příznivce přesvědčit, aby s ním souhlasili.

Časem se mi příležitost naskytla. Pro hru zaplanul Bertie Mayer, který jako první inscenoval Alibi s Charlesem Laughtonem. Irene Henschellová hru režírovala, podle mého pozoruhodně dobře.

Právě Deset malých černoušků mě patrně přivedlo na dráhu autorky, která píše nejen knihy, ale také divadelní hry.

V detektivní próze nikdy nešlo o pravdu života, ba ani ne umění, ale o p r a v d u h r y. Pyramida navršená z postavček — a aby se nesesula, nesmějí se hemžit jinak, než má autor v plánu — není v detektivce zajímavá především sama o sobě, ale tím, že se po zábavném a poutavém výstupu po ní čtenář posleze vydrápe ke špičce, kde už není ani ta figurka, ale jen bod — pachatel. Anglický kritik Francis Wyndham nedávno vystihl podstatu věci, když to, co Christieová píše, označil za a n i m o v a n o u a l g e b r u. Metafora je přesná: hra se hraje zásadně jen s elementárními černobílými vztahy, s veličinami plus či minus, s postavami, které mají jen rub nebo jen líc, nic mezi tím. Lidé jejich příběhů jsou jen odlišné a nápadně označené j e d n o t k y, nikoli jedinci, nikoli individuality. Christieová vždy znova vyzývá čtenáře k účasti na řešení základní rovnice, skryté pod uměle a umně naaranžovaným závalem více či méně zábavných banalit, které vlastně vůbec nejsou podstatné.

Po dočtení poslední stránky lze jako křidu z tabule smazat všechno kromě motivu a totožnosti pachatele. Komplikovaný a vynalézavě „zašmodrchaný“ příběh, který spotřebovává většinu čtenářovy pozornosti na to, aby se v něm při četbě orientoval a udržel v hlavě všechny souvislosti, je v závěru rázem zredukován na hladce srozumitelnou jednoduchost. Tento

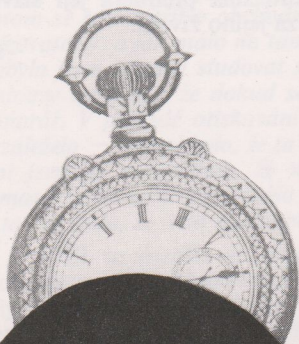
efekt čtenáře plně uspokojuje, neboť mu na jiné úrovni nahrazuje klasickou katarzi. Konečně ví, jak se to odehrálo, konečně ví, kdo. Je zasvěcen a zároveň ihned propuštěn. Odkládá detektivku. Zítra, za týden, za měsíc začne číst jinou. Spíš další než jinou. The game is afoot, hra začíná znova, jak říkával Watson Holmesovi, když se vydávali za novým případem.

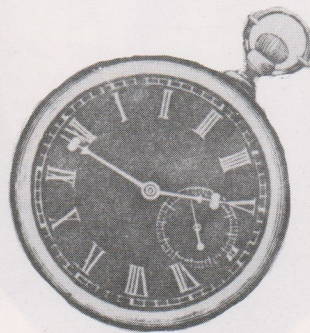
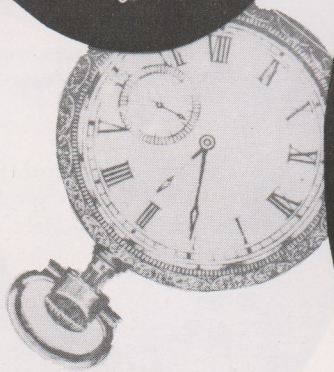
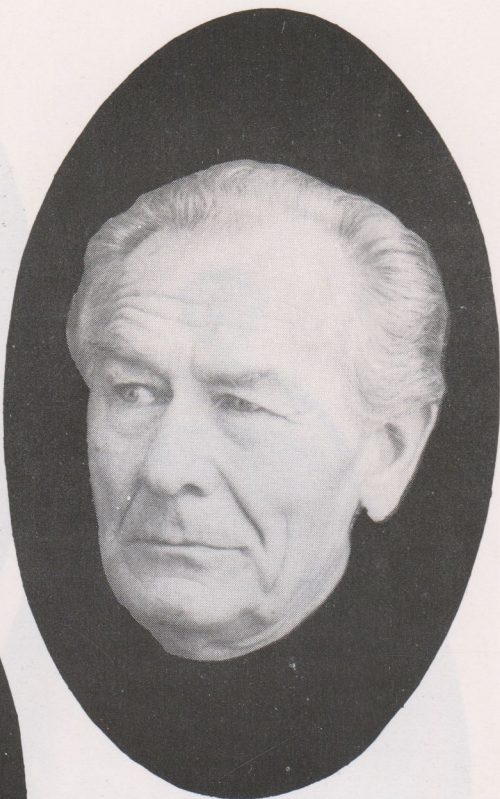
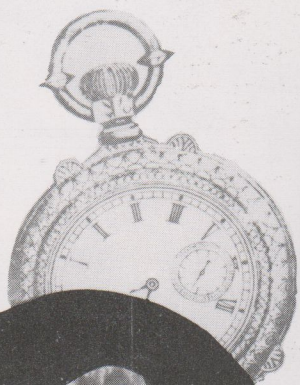
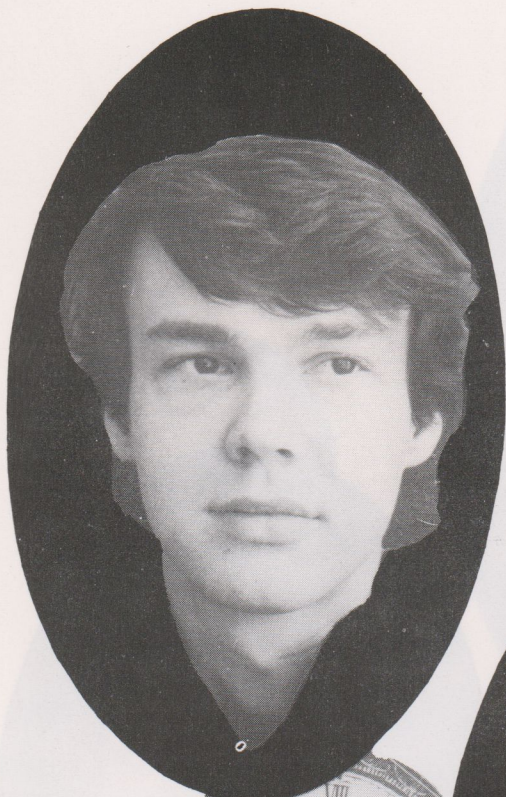
V roce 1975 dopsala Agatha Christie Vlastní životopis, který zde byl citován (stejně jako doslov Jana Zábrany k výboru z povídek A. Christie Muž v mlze).

Agatha Christie zemřela 12. ledna 1976. Dva dny předtím se v našem divadle uskutečnila premiéra její slavné hry Past na myši. Byla to patrně jedna z posledních premiér (ne-li vůbec poslední) její hry za jejího života.

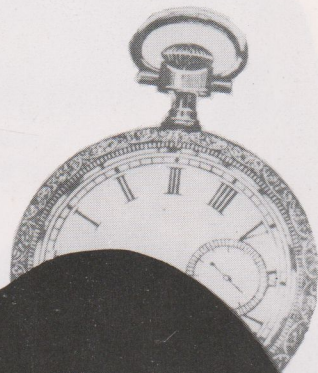
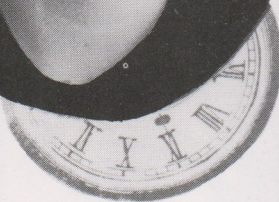
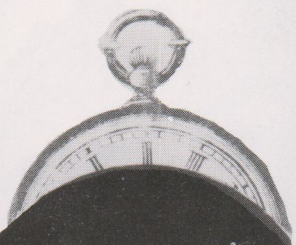
-sl-

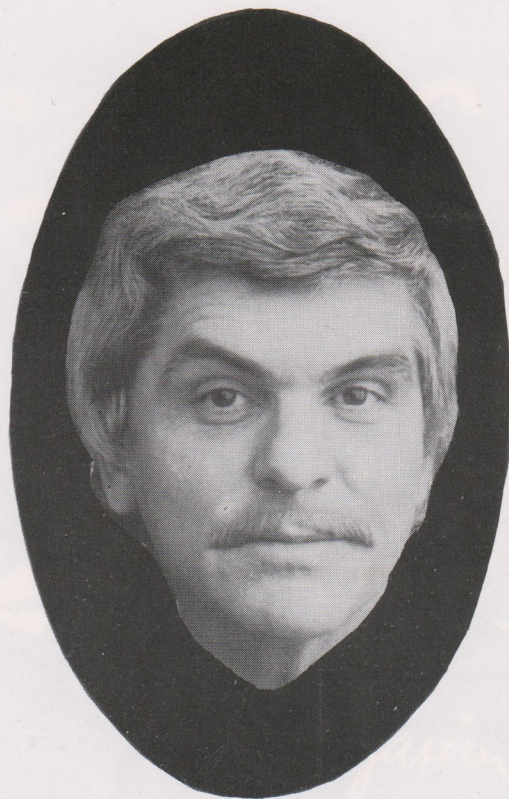

NEPROLINE

Vedoucí výroby a technického provozu: ing. Ivan Bílek. Vedoucí dekoračních dílen: ing. Otto Gruszka. Vedoucí výroby kostýmů: Eliška Zapletalová. Vedoucí jevištních provozů: Stanislav Janeček. Jevištní mistři: Miroslav Pinkowski, Zdeněk Václavek. Mistr osvětlení: Oldřich Malý. Mistr elektroakustiky: Bořivoj Wojnar. Mistr vlásenkárny: Jindra Kučajová. Mistr rekvizitárny: Eva Wiesnerová. Mistr garderoby: Zlata Nezhybová.

Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje DILIA Praha.

Program vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce. Redakce programu: PhDr. Ladislav Slíva. Obálka a grafická úprava: Jiří Neuwirt. Fotografie: Josef Hradil. Výtiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7, R 806701. Cena programu 3 Kčs.

NEPRODEJNÉ

NEPRODINE